

ЛОКАЛЬНІ МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА МИТЦІ

Дмитро Пожоджук

СОЛОМ'ЯНА КОРОЛЕВА

Українська земля багата не лише чорноземами. Головний її скарб — люди, які обробляють землю, споконвіків виращують урожаї, особливо збіжжя. Житницею Європи називали колись наші землі. І чи не основними культурами були жито й пшениця. На жаль, нині родючі українські землі засівають ріпаком, бо, мовляв, є кращий прибуток. Однак, добрі господарі продовжують сіяти жито, пшеницю, ячмінь і щедро колосяться наші ниви. З хліборобського роду походить і Марія Кравчук, яку сьогодні знають у багатьох країнах світу.

А засвітилася її зоря 22 січня 1954 року на засланні у сибірській мерзлоті (Кемеровська обл.), куди були депортовані з України її батьки Ганна та Василь Посполітаки. Чи не символічно, що саме 22 січня в новій українській державі відзначають День соборності. Тато Василь Посполітак походив із багатодітної родини, де окрім нього було семеро дітей: шість братів і сестра Катерина. Матір зростала у сім'ї, що мала шістьох дітей. Село Туличів на Волині, звідки походив рід Марії, було спалене німцями. Селище було патріотичним, діяв театр, працювало багато ткачів, проводилися різні українські святкування. У часи Другої світової війни в село прийшли німці. Один із місцевих поляків доніс, що селяни завезли зброю, тож німці спалили село, а вісімдесятьох мешканців розстріляли. Тоді рясно колосились жита і селяни втікали через поле у ліс. Марііна бабуся Домна Якимович зі своїми дітками бігла через лан і зачаїлася в житі. На них натрапили два німці з автоматами. Один із них підняв зброю, щоб стріляти, але другий відвернув автомат, бо побачив як до бабусі, мов пташенята, схилилися дітлахи. Отак і вижили. Але випробування долі для родини не скінчилися. Маму Ганну забрали згодом у

Німеччину в остарбайтери. У тамтешніх таборах перебував і батько Василь. А як повернулись з Німеччини, то жили в землянці, бо німці спалили їхню хатину, а згодом московські окупанти депортували їх у Сибір разом із бабусяю Домною Якимович та її доньками Надією та Лідією. Там і народилися Марія та брат Олександр. Бабуся мала своє прізвище, а дочка Ганна вийшла заміж і взяла прізвище чоловіка — Посполітак. Батько писав листи до Сталіна із проханням звільнити Ганну та Василя, бо, мовляв, Посполітаки не мають відношення до Якимовичів. І згодом їх звільнили, але бабуся там і померла, тіло її поховане у вічній мерзлоті. Після смерті Сталіна повернулись в Україну і дві мамині сестри.

Батьки Марії з двома дітьми приїхали в Україну, на рідну землю. Василь Посполітак із дружиною Ганною зліпили хату з дрючків і глини та оселилися в ній. Там було значно краще, ніж у землянці. Мати, яка пройшла Німеччину і Сибір, знову почала сіяти жито, але вже на колгоспному полі. Разом із батьком працювали від зорі до зорі, аби заробити той тяжкий трудовень (іл. 1).

Марійку змалечку привчали до праці, вона виховувалася на кращих народних звичаях і традиціях, на любові до рідної України. Добре навчалася у школі, насолоджувалася поезією Лесі Українки, милувалася картинами Катерини Білокур і все більше прагнула змалювати усю оту довколишню красу на папері, аби й інші побачили. Тож як закінчила школу, не вагаючись вступила до Львівського училища декоративно-прикладного мистецтва імені Івана Труша.

Після закінчення працювала художником-оформлювачем у місцевому колгоспі, а згодом — у районному відділі зв'язку. Піз-

ніше — стала вчителем Куличівської ЗОШ I—III ступенів. Але тодішня радянська система поставила свої вимоги — аби працювати в школі, треба мати ще педагогічну освіту. І Марія поступає на художньо-графічний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника, який успішно закінчує. Та ще тоді, як Марія працювала художником, сталася подія, що змінила її життя. А почалося усе майже з дрібниці. Їхала Марія Кравчук в автобусі і звернула увагу на те, що хтось із пасажирів ніс чудову скриньку, яка блискувала, начебто золота. Спитала, де купили, й почула у відповідь: «Та це ж дід Олександр сплів, із сусіднього села. З солами...». Не втрималася, подалася на пошуки того діда і таки відшукала. Олександр Коптюк не здивувався, оскільки вже сотні людей вчилися у нього плести з солами.

Він не знав різних видів плетіння, але той, що показав Марії — вона опанувала добре. Часи були складні, не було Інтернету, щоб дізнатися, як плетуть інші з солами. Та й літератури ніякої не було. Отож, почала щось творити самотужки — бо добре знала закони композиції, які ще в училищі вивчила. Умов не мала, діти — Василько та Іванко були маленькі. Але головне — почати. І так дотепер Марія плете. Сама вчиться та інших навчає. Вже може похвалитися своїми учнями, які працюють самостійно і творять усякі дива зі солами. Це Інна Чонка, Анна Безуглова, Людмила Каменчук, Наталя Бойко, Людмила Стукалова, Людмила Данилюк, Дарина Жебко та ін. Діти перемагали у конкурсах і виставках, навіть отримували стипендії президента. Проте найкраще це мистецтво опанували її сини, особливо Іван, який уже намагається перевершити маму. І це в нього час від часу виходить.

Вже навчаючись в Івано-Франківську Марія Кравчук все більше заглиблюється у свою творчість, опановує різні техніки соломплетіння, бере участь у багатьох фестивалях і виставках, отримує нагороди. У 1999 році Марію Кравчук приймають до Національної

спілки майстрів народного мистецтва України, а в 2006 році вона отримує почесне звання — Заслужений майстер народної творчості України.

У в 2008 році в рідному селі Куличів Турійського району Волинської області створює єдиний в Україні музей солом'яного мистецтва «Солом'яне диво», хоча соломоплетінням почала займатися ще з 1984 року. Спочатку, як і її вчитель, дід Олександр Коптюк, почала плести зі солами різні скриньки, згодом — різноманітний посуд, фігурки птахів і тварин, пізніше — вінки дівчатам і традиційні українські дідухи на Різдво. Своїми дідухами прославилась по всій країні, бо коли перед Новим роком я розмістив на Фейсбуці пост із фото дідухів мисткині, — його поширило п'ять тисяч користувачів! А до мене й до Марії звернулося близько тисячі людей із замовленнями. Спало на думку, що було б добре, якби у Києві на головній площі встановили велетенського дідуха.

Українці ніколи не святкували Новий рік чи Різдвяні свята з ялинкою, аж поки московський цар не запровадив це. Символом свят завжди був дідух — останній сніп із житнього чи пшеничного поля. Спеціальний ритуал відбувався, коли заносили дідуха на свята до хати. Так було на всіх етнічних українських землях. Наприклад, етикет гуцулів вимагає, аби цю почесну місію з дідухом виконував дідусь з онуком (символ неперервності роду, як ототожнення стабільності урожаю), а якщо немає дідуся, тоді вже батько. У Космачі, на Гуцульщині, зокрема дідусь, який заносить до хати дідуха, не може бути удівцем. Коли вони брали дідуха, то вклонялися до нього і мовили в один голос: «Господи милосердний, Сонейко красне! Зі Світлим Різдвом! Тогідь ти дав нам файний урожай, літечко красне, здоров'їчко, багатство. То ж пошли нам і цього року ще кращий урожай, ще більше маржинки, ще ліпше здоров'їчко, і аби нас не бракувало, а множилося! Пошли нам і усім людям добрим! Амінь!» У цьому побажанні передусім звертаємо увагу на перше речення: «Господи милосердний, Сонейко красне!».

1

2

1. Батьки
Марії Кравчук
Ганна та Василь
Посполітаки
на жнивях

2. Марія Кравчук
з різдвяним дідухом

3

3. Різдвяний дідух
в центрі м. Рівного

4

4. Марія Кравчук
та її вироби із соломи

5

5. Різдвяні дідухи
Івана Кравчука

Воно дає підставу говорити про відлуння прадавнього язичницького світоглядного архетипу, про найголовнішого Бога — Сонейко красне, про Бога урожаю, якому поклонялися наші предки. Причому як пояснював мені житель Космача Топузек Дмитро, сніп брали житній і саме той, який зав'язали наостанок, коли дожали ниву, — речовий, матеріальний символ продовження врожаю, подібно, як онук по відношенню до дідуся був живим втіленням стабільності роду. Саме у цей сніп, за народними уявленнями, заходили душі померлих предків, котрі впродовж цілого літа берегли поле та людську маржину від граду, від бурі, від звіра.

Сніп із поля несли два маленькі хлопчики на відрізковій білого лляного полотна. Гуцульський етикет вимагав нести на полотні, а не на рушникові вишиваному, бо гуцули вірили, що коли вони хоронили своїх родичів, то хрест на цвинтарі завітчували вишиваним рушником і той рушник оповиває (накриває) прах померлого, а сама душа відроджується знову світлою і чистою, як полотно, аби оберегти свій рід. Коли хлопчики несли такого дідуся і хтось їм зустрічався на дорозі, вони обов'язково вклонялися зустрічному і мовили: «Благословіть диво вусате, несемо свята до хати!». Стрічні з пошаною говорили: «Най Пан-Біг благословить і ми благословимо, на щастя, на здоров'я, на вік довгий, а вам аби не-ньо дочекали вінок на голівку класти!» І вже тоді котилася Космачем новина: «До Василя Мотузикового понесли Света до хати!» або «Дивіться, до Сеньки Галаганюччиної несуть Света до хати!» Це означало, що та чи інша родина в селі закінчили жнивувати. Причому Діда (саме так у Космачі називали Дідуся) не заносили до хати, а у добудований дашок, чи в стайню, аби душі предків у снопі боронили худібку від усякого лиха.

Свої дідухи Марія Кравчук виготовляє із жита спеціального сорту, а до нього додає трішки ячменю та льону, пшениці, сухоквітів. Усього бере в міру, має свої секрети, які залюбки передає іншим. Роблять чудові дідухи

і Маріїні сини — Іван (філолог за освітою) та Василь (має лісотехнічну освіту), допомагають і онучки. І ті дідухи стають прикрасою по всіх українських землях у родинях на свята.

Але не лише роботи Марії Кравчук мандрують Україною і світом, а й сама Марія, яка є своєрідною візитівкою України. Вона встигла побувати вже у чотирнадцяти країнах, зокрема у Японії, Нідерландах, Німеччині, Угорщині тощо. Експонувала там свої вироби, давала майстер-класи з соломоплетіння, сама вчилася, привозила в Україну нагороди. Сьогодні Марія Кравчук відзначає мексиканську, канадську та швейцарську школи соломоплетіння. Вона відчула свою неперевершеність у соломоплетінні і організувала на Волині перший Міжнародний фестиваль соломкарства «Сніп», у якому взяли участь народні майстри зі Швейцарії, Білорусі, Узбекистану, Угорщини, Нідерландів, Непалу, Великої Британії, США. Фестиваль мав величезний успіх, бо через нього інші народи дізналися про Україну. На жаль, із-за браку фінансів він не мав продовження. Зазначимо, що і музей солом'яного мистецтва «Солом'яне диво» Марія Кравчук самотужки створила і утримує, бо існує він на громадських засадах і держава його не фінансує.

Чотири роки поспіль Марія Кравчук на базі своєї школи проводить пленер «Житне поле», передає своє вміння дітям України, які продовжуватимуть і вже зараз продовжують її справу. Свої витвори майстриня представляла на Першому міжнародному фестивалі солом'яного мистецтва в Мінську (2003), на Міжнародному фестивалі солом'яних масок на тему «Міфи і легенди» (Каліфорнія, 2004), де отримала Першу премію, на Міжнародному фестивалі «Солом'яне мистецтво світу» в угорському місті Пічварді (2007), на Міжнародній виставці «Експо-2005» з екології в японському місті Нагоя.

До слова, в Японії Марія перебувала цілий місяць. Проводила для японців майстер-класи з соломоплетіння, показувала їм своє мистецтво, вивчала народну творчість, звичаї і традиції японців. Японці щороку приїжджають до неї,

як і директор Музею соломкарства (*Morgyn Owens-Celli*) із Каліфорнії. Часто гостює майстриня у Польщі, Прибалтиці, Угорщині. Особливо запам'ятовся жінці Міжнародний симпозиум на тему павука в Литві, де солом'яні павуки мають велику пошану і дарують їх на весілля, хрестини, інші урочистості.

Нині Марія Кравчук мріє про весну, коли почне рости і колоситися посіяне нею жито.

«Кожний колосок жита, який квітне, має чудовий запах, — мовить, посміхаючись, Марія Кравчук. — Ніякі парфуми не можуть замінити цього запаху. А ще над житом, посіяним сином, літають метелики, в небі співають жайворонки. Хочеться жити і радіти, бо це моя земля, бо це моє жито, бо це МОЯ УКРАЇНА!».

НА ЙОГО ПИСАНКАХ АНГЕЛИ ЛІТАЮТЬ

Мудра й досвідчена Василина Кушнірчук знала безліч пісень і легенд. Жінка завше любила стверджувати, що доки люди пишуть писанки, доти існуватиме світ. Оскільки тоді добро перемагає зло. Василина в молодості створювала писанки, але не мала таких барвників, які тепер мають космацькі жінки, тому використовувала фарби, які сама готувала з різного зілля.

На зіллі Василина зналася бездоганно, бо збирала його по космацьких царинках, полонинах і лікувала ним людей. Вже зовсім юною зцілювала рани односельцям, які поверталися із Першої світової війни, а згодом лікувала вояків армії УПА і, навіть не здогадувалась, що прийде час, коли захищати Україну від московської навали на Донбасі піде її правнук, буде там тяжко поранений і зцілять його у військових госпіталях і повернуть до життя. І створюватиме він знову писанки, які принесуть йому світову славу.

Отже, мова про знахарку з Космача — Василину Федірчукову (Кушнірчук), яка була дванадцятю дитиною в сім'ї і батьки видали її за нелюба, бо був багатий. А правнук її — Олег Кіращук, якому передався талант Василини у родинних генах. Бабуся Олегова (дочка Василини) — Гафія Кіращук була знаною у Космачі вишивальницею, а дід Юрій Кіращук — відомим стельмахом. Тому й не див-

но, що на писанках Олега так багато жовто-гарячих барв, притаманних Космачеві, бо там зберігся великий його родовід по лінії батька. А по лінії матері гілки родинного дерева розростаються на Покутті. Тут, у селі Задубрівці Снятинського району Івано-Франківської області жила його бабуся — Ступарик Василина Іллівна, 1924 року народження. Вона писала чудові писанки, добре зналася на символіці, передавала онукові Олегові секрети своєї майстерності. Але справжньою берегинею для Олега Кіращука стала його матір — Марія Михайлівна. Вона навчила сина любити батьківщину і жити для України, писати писанки і продовжувати традиції свого роду. Олег із мамою склали родинне дерево з шаленими розгалуженнями, аби нащадки знали, хто вони і якого роду.

Мама співала Олегові ніжні колискові, розповідала казки, навчала сина віршиків Марійки Підгірянки, Лесі Українки, Тараса Шевченка. І вчила молитися, а молитви знала всілякі. Марія Михайлівна була духовно багатою людиною, ангели з неба завжди оберігали її з дітьми. Отож, дитинство Олега минало цікаво й весело. Виявивши в нього хист до малювання, мама віддала сина до Коломийської художньої школи, а вже потім він вступив до Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. І, звичайно, пішов служити в ар-

мію. Повернувшись, Олег вирішив серйозно зайнятися писанкарством, хоча мама навчила писати писанки не лише Олега, а також його сестру і брата.

Марія Михайлівна разом із родиною влаштовують виставки своїх робіт, у яких залюбки бере участь її син Олег, а серед тих виставок — у 1993 році родинна виставка в Івано-Франківському краєзнавчому музеї. Згодом Олег Кіращук уже сам презентує свою творчість на персональній виставці в Івано-Франківському обласному науково-методичному центрі народної творчості в 1995 році, і цього ж року бере участь у родинній виставці «Як задзвонять в усі дзвони» в Українському Домі у Києві, а також у родинній виставці в Художньому музеї в Чернівцях у 2001 році. А далі творчі стежини поведуть його з виставками у столицю Естонії — місто Таллін, де не тільки експонувались Олегові писанки, але ще писанкар давав свої майстер-класи для тамтешніх українців, виступав на естонському радіо й телебаченні. У 2012 році експонує писанки на Міжнародній виставці в японських містах, зокрема у Токіо і Кіото. І останній дебют Олега Кіращука — виставка-ярмарок *Leipziger Eierlei 2018* у німецькому місті Лейпцигу, де про його писанки бурхливо писала німецька преса, висловлюючи подив і захоплення.

Але у цьому проміжку часу був Майдан у Києві, де Олег Кіращук брав посильну участь, полишивши свою справу. Там він гартував свій характер, вийшов разом із тисячами українців боротися проти несправедливості за краще життя. На Майдані Олег знайшов нових побратимів і, коли Росія почала на Донбасі війну проти України, одним із перших поповнив наші добровольчі батальйони, пішов на фронт у складі батальйону «Дніпро», а звідти повернувся в рідну Коломию. Олег прийшов до військкомату і попросився офіційно на фронт, був зарахований до складу 128-ої гірсько-піхотної бригади, яка боронила українську землю. А там опинився в самісінькому пеклі війни, отримав осколкове поранення голови під час оборони дебальцівського плацдарму. За-

били на сполох писанкарі України, а серед них уродженка Луганщини, заслужений майстер народної творчості України Тетяна Коновал, писанкарка з Александрії Ірина Михалевич. І, звичайно, космацькі писанкарі. Тоді молилась за Олега, аби він одужав, здається, уся Україна, бо таких талановитих мистців нам дуже бракує. Був у Червонограді писанкар-віртуоз Тарас Городецький, та передчасно парубок покинув цей світ, а писанки його нині ціняться на вагу золота. Є зараз продовжувач справи Тараса Городецького, його побратим, Олександр Опарій, але той більше уваги приділяє кераміці. Є у США Микола Коваль; у Косові творив світлої пам'яті Сергій Борис. Але такого самобутнього, як Олег Кіращук, немає.

На війні Олег Кіращук голодував і мерз, перебуваючи під кулями і градами, душа його боліла за знищені московською навалюю українські слобожанські села. Тінню його супроводжував усюди ангел-охоронець, про якого любить згадувати, бо той Ангел не раз рятував його від смерті: «З надією, що малювання буде заспокоювати — з собою під Дебальцеве я взяв альбом та олівці. Одним із ескізів, зображених там, стало відтворення ескізу писанки з Ангелом-хранителем. На жаль, в момент відступу з позицій, не мав змоги взяти альбом із собою, але пам'ятав саме про ескіз з Ангелом і тому, повернувшись після госпіталю додому, написав саме таку писанку на знак подяки за спасіння. Довкола зображення Ангела-хранителя (на гусячих та страусових яйцях) наношу напис, якому мене навчила моя бабуся-писанкарка, та до якого я щонаочі промовляв перед сном: “Ангеле-хранителю мій, Ти все при мені стій — як удень, так і вночі — будь мені до помочи”. Так повелось, що цю писанку або дарую тим, хто надавав нам допомогу, або ж продаю, але всі кошти від продажу ділю між важко пораненими та дітьми загиблих воїнів із нашого міста».

А ще на писанках Олег Кіращук полюбляє писати різні сарни та жар-птиці і вже виробив своє письмо, відмінне від інших писанкарів. Використовує суто воскову техніку

1

1. Кірацук О.
Писанка «Риба»
(страусине яйце). 2012 р.

2

2. Кірацук О.
Писанка «Великдень»
(страусине яйце). 2009 р.

3

3. Кірацук О.
Писанка «Рушнички»
(гусяче яйце). 2010 р.

4

4. Кірацук О. Писанка
«Ангел-хранитель»
(гусяче яйце).
2015 р.

5

5. У мистецькій робітні
О. Кірацука. 2013 р.

6. О. Кірацук у зоні АТО.
сміт Станиця Луганська
Луганської обл.
2015 р.

6

розпису яєць, однак деколи пробує робити й дряпанки. Сьогодні його писанки є в художніх салонах та приватних колекціях США, Канади, Люксембургу, Німеччини, Японії й звісно, України.

Спочатку писанкар взявся досліджувати етнічну покутську писанку і помандрував селами, пошукуючи старі зразки писанок, вивчаючи їх назви та символіку. У віддалених селах Олег відшукав старих писанкарок, котрі вже не писали писанки, але добре пам'ятали писанкові знаки і допомогли відтворити ту чи іншу писанку. Отже, Олег Кіращук написав 80 суто покутських писанок, символіку яких раніше дослідники не зафіксували. Було б добре, якби мистець продовжив свою справу і ще пошукав нові невідомі зразки поміж селянами та видав альбом «Покутські писанки». Але, понад усе, майстер знається на авторській писанці. У цій царині він дає волю своїй творчості та фантазії. Кожна Олегова писанка філігранна, довершена, унікальна, але, все-таки, найбільш душевні й щирі його писанки з ангелами.

Олег зустрічає 46-у весну в покутській рідній Коломиї з люблячою дружиною Ольгою, сином і донькою у рясному цвітінні садів. За відносно невеликий проміжок життя він устиг

багато зробити для розвитку і збагачення української культури. Олег Кіращук є членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом Національної спілки художників України, лауреатом мистецької премії імені Я. Лукавецького. Прикро, але за свій творчий доробок у Олега немає жодної урядової нагороди. Натомість є в нього почесні відзнаки, зокрема «Учасник АТО» (2015), медаль «Захиснику Вітчизни» (2015), відзнаки «Дебальцеве 2014–2015», «За бойову звитягу» (2015), а також відзнака президента України «За участь в антитерористичній операції» (2017).

Наближається Великдень, і зараз Олег Кіращук експонує виставку своїх писанок та проводить майстер-класи в Греції.

Обдарований писанкар Олег Кіращук має нелегку долю, випробувану труднощами і війною, але за своє життя він зробив багато корисного і у справі захисту Батьківщини, і для відродження української культури. Віримо, що попереду Майстра чекатимуть нові злети і виставки, нові дослідження і відкриття. І сподіваємося, що буде нова європейська держава Україна, за яку він боровся на війні, ризикуючи життям. У тій державі житимуть його діти й онуки, нові українці!